

*Leren van Neerbosch:
seksueel misbruik in de
jaren 1975-1985*
Conclusie en aanbevelingen

Katinka Lünemann
Marian van der Klein
Majone Steketee

Leren van Neerbosch: seksueel misbruik in de jaren 1975-1985

Conclusie en aanbevelingen

Katinka Lünemann
Lisanne Drost
Marian van der Klein

Utrecht, November 2013

Inhoud

Samenvatting	3
1 Achtergrond van het onderzoek	5
Leeswijzer	6
2 Wat is er voorgevallen? Seksueel misbruik in Neerbosch 1975-1985	7
2.1 Kinderdorp Neerbosch	7
2.2 Meldingen seksueel misbruik in Neerbosch	7
2.3 Seksueel misbruik door de directeur	8
2.4 Seksueel misbruik door medewerkers en groepsgenoten	9
2.5 Patronen van seksueel misbruik: geen netwerk	9
3 Reacties op seksueel misbruik 1975-1987	11
3.1 Zwijgende jongeren en indirecte signalen	11
3.2 Ontslagen	11
3.3 Reacties in hun context	11
3.4 Reactie op seksueel misbruik na klacht 1995-1996	12
4 Maatregelen naar slachtoffer en plegers in het heden	13
4.1 Wensen van slachtoffers en mogelijkheden van Lindenhout	13
4.2 Plegers ter verantwoording	13
5 Lessen voor de organisatiecultuur	15
5.1 Openheid en communicatie	15
5.2 Bewustzijn van signalen	15

Samenvatting

Deze samenvatting geeft de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek weer naar seksueel misbruik in de jaren 1975-1985 in Neerbosch. We beantwoorden de vier hoofdvragen in dit onderzoek.

1. Wat is er in het verleden (periode 1975-1985) voorgevallen wat betreft seksueel misbruik (patronen van misbruik)?

Er zijn 10 meldingen gedaan over seksueel misbruik van jongeren die in de periode 1975-1985 verbleven in het kinderdorp Neerbosch. Daarnaast zijn er ook 22 meldingen die betrekking hebben op de periode van voor 1975. Verder zijn er 2 meldingen die betrekking hebben op de periode na 1985. De bevindingen van dit onderzoek beslaan uitsluitend de periode 1975-1985. De meldingen van voor 1975 zijn geanalyseerd maar het verdiepende onderzoek betreft alleen de periode 1975-1985. De meldingen van na 1985 zijn niet meegenomen.¹

Het aantal meldingen zegt niets over de daadwerkelijke aard en omvang van het seksueel misbruik. Precieze en betrouwbare cijfers over wat er in het verleden is gebeurd, zijn niet verkrijgbaar. De meldingen geven immers alleen de ervaringen weer van slachtoffers en voormalige medewerkers, die bovendien mogelijk gekleurd zijn door de kennis van vandaag. Het is waarschijnlijk dat niet alle jongeren die toentertijd daar verbleven en misbruikt zijn, zich ook gemeld hebben.

Voor het verkrijgen van een zo volledig mogelijk beeld van wat er is gebeurd in deze periode, is gebruikgemaakt van verschillende informatiebronnen. Er zijn aanwijzingen dat niet alle jongeren die destijds daar verbleven en misbruikt zijn, zich ook gemeld hebben.

De bevindingen van het onderzoek zijn gebaseerd op vier activiteiten: ten eerste een analyse van de meldingen van zowel de periode voor 1975 als de periode 1975-1985, ten tweede een archief- en dossieronderzoek, en ten derde een beknopt literatuuronderzoek. Ten vierde zijn er verdiepende interviews gehouden over de periode 1975-1985 met 5 slachtoffers en 3 medewerkers die zich gemeld hebben. Aanvullend zijn drie oud-medewerkers uit die tijd geïnterviewd, en twee bestuursleden uit die periode en de directeur die in 1986 in dienst is getreden. Ook zijn met vier sleutelfiguren interviews gehouden over het huidige beleid in de instelling.

De conclusie op basis van de meldingen en interviews is dat er seksueel misbruik heeft plaatsgevonden, gepleegd door meerdere personeelsleden. Alleen de toenmalige directeur wordt driemaal door verschillende melders genoemd. De meldingen hebben betrekking op incidenten die los van elkaar staan. De conclusie is dat er geen sprake was van een netwerk van medewerkers die in afstemming met elkaar seksuele contacten organiseerden. Ook komt niet uit het onderzoek naar voren dat er contacten waren tussen de directeur en de medewerkers in verband met het seksueel misbruik.

In het archiefonderzoek zijn er geen documenten gevonden waaruit blijkt dat er in die periode sprake is van grootschalig ernstig seksueel misbruik. Wel is gevonden dat in die periode twee oud-medewerkers, over wie een melding is gedaan, zijn ontslagen dan wel een ontslagaanzegging hebben gekregen wegens grensoverschrijdend gedrag en niet-toegestane seksueel getinte opmerkingen. Bij een derde oud-medewerker is in 1987 seksueel misbruik de reden voor ontslag, naar aanleiding van een aangifte tegen deze medewerker.

De geïnterviewde oud-medewerkers hadden toentertijd geen vermoedens van ernstig seksueel misbruik: noch door hun collega's, noch door de toenmalige directeur.

---

¹ Deze twee meldingen zijn bij het Verwey-Jonker Instituut binnengekomen en niet via Zorgbelang Gelderland of Lindenhout. Deze meldingen zijn niet in het verdere onderzoek meegenomen, omdat het slechts twee meldingen betreft, waarvan een anoniem.

2. Welke maatregelen zijn gewenst jegens de slachtoffers?

Uit het onderzoek blijkt dat er geen maatregelen jegens het slachtoffer of pleger zijn genomen ten tijde van het seksueel misbruik. Dit komt volgens de geïnterviewden doordat enerzijds de jongeren zelf het misbruik verzwegen, en anderzijds doordat mogelijk indirecte signalen niet als zodanig zijn herkend. Drie slachtoffers laten weten dat zij indertijd wel aan hun voogd of een groepsleider verteld hebben dat zij misbruikt zijn. Naar hun zeggen werden zij niet geloofd en is er niets mee gebeurd. Geen van deze zaken betrof de directeur.

De mogelijke maatregelen die Lindenhout nu kan nemen ten opzichte van slachtoffers betreffen vijf aspecten:

- erkennen wat er gebeurd is en excuses aanbieden naar de slachtoffers;
- in gesprek gaan met de individuele slachtoffers;
- mediation tussen slachtoffer en dader;
- ervaringsdeskundigen betrekken bij het huidige beleid;
- financiële tegemoetkoming (coulanceregeling).

Voor de slachtoffers is het belangrijk dat duidelijk wordt dat de organisatie heeft geleerd van de fouten die in het verleden zijn gemaakt.

3. Is het mogelijk dat de plegers nog ter verantwoording worden geroepen?

Enkele slachtoffers verklaren expliciet dat het ter verantwoording roepen van de plegers hen zou helpen in het verwerkingsproces. De mogelijkheden hiertoe zijn echter zeer beperkt. Strafrechtelijk vervolgen van de plegers is niet meer mogelijk wegens verjaring. Ook een civielrechtelijke procedure is niet mogelijk wegens de verjaringstermijn.

Wel is het mogelijk dat Lindenhout voorwaarden schept voor een gesprek tussen het slachtoffer en dader. Lindenhout kan de pleger verzoeken om aan een mediationgesprek deel te nemen en een deskundige mediator erbij betrekken. Dit contact kan echter alleen op vrijwillige gronden plaatsvinden.

4. Lessen voor de organisatie Lindenhout

Er zijn verschillende lessen te trekken uit het onderzoek. Het is allereerst belangrijk om als instelling een visie te hebben op seksueel misbruik. Het dient duidelijk te zijn dat seksueel misbruik door medewerkers, maar ook door groepsleden niet getolereerd wordt. Dat betekent in de praktijk geen repressief, maar juist een open klimaat waarin mensen elkaar kunnen aanspreken op (vermeend) ongepast gedrag. Dit vraagt om continue aandacht en training op dit onderwerp, zodat medewerkers vakbekwaam en responsief zijn om signalen te herkennen, deze te bespreken met collega's en ook met de jongeren zelf.

1 *Achtergrond van het onderzoek*

Anno 2013 zijn er meerdere meldingen van seksueel misbruik van cliënten bekend over de periode 1975-1985 in kinderdorp Neerbosch. Ze betreffen de voormalige directeur, groepsleiders, en andere medewerkers. In die tijd werd hier over gezwegen. Wat is er gebeurd in de periode 1975-1985? Het Verwey-Jonker Instituut kreeg de opdracht het seksueel misbruik in Neerbosch in die periode te onderzoeken.

Het onderzoek heeft als doel: te leren van het verleden door inzicht in het seksueel misbruik in de periode 1975-1985 en de omgang daarmee of reactie daarop in de periode zelf en daarna (naar aanleiding van een melding in 1995).

De volgende vier vragen stonden in het onderzoek centraal:

1. Wat is er in het verleden (periode 1975-1985) voorgevallen wat betreft seksueel misbruik (patronen van seksueel misbruik)? Hoe is er gereageerd op klachten over seksueel misbruik?
2. Welke maatregelen zijn gewenst jegens de slachtoffers (erkenning, excuses, hulp)?
3. Kunnen plegers ter verantwoording worden geroepen en zo ja, hoe?
4. Wat kan Lindenhout leren van de gevallen van seksueel misbruik in Neerbosch wat betreft de organisatiecultuur en het integriteitsbeleid in het heden (het governancevraagstuk)?

Voor dit onderzoek zijn vier onderzoeksmethoden toegepast:

1. Verdiepende interviews
2. Archief- en dossieronderzoek
3. Analyse meldingen
4. Beknopte literatuurstudie

De kern van het onderzoek bestond uit de analyse van 45 meldingen die werden gedaan bij Zorgbehang Gelderland, Lindenhout en Verwey-Jonker Instituut, de interviews met 13 sleutelfiguren en 5 slachtoffers, en het archiefonderzoek. De archieven zijn onderzocht op stukken betreffende Neerbosch in de periode 1975-1986. Ook is er gekeken naar relevante stukken van voor 1975. Verder zijn enkele stukken uit de periode 1995-1996 opgespoord. Ze hielden verband met een klacht in 1995 over seksueel misbruik door de voormalige directeur en een groepsgeenoot begin jaren tachtig. Tot slot is er een beknopte literatuurstudie uitgevoerd naar seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg in Nederland. Dit was bedoeld om de gebeurtenissen op Neerbosch en de reacties daarop in een breder perspectief te plaatsen.

Bij dit onderzoek is een relativering op zijn plaats. Het achterhalen van wat er is gebeurd in het (verre) verleden is altijd lastig. Bij een taboeonderwerp als seksueel misbruik geldt dit des te meer. Wat er precies is gebeurd, is vaak niet te achterhalen. In archieven liggen geen kant en klare dossiers die inzicht geven in wat er exact is voorgevallen en hoe bestuur, directie of medewerkers daarop hebben gereageerd. De documenten - als ze al zijn terug te vinden - bevatten hoogstens indirecte verwijzingen naar bepaalde gebeurtenissen en ontwikkelingen. En vaak zijn er in het geheel geen documenten. Het naar buiten komen van slachtoffers met hun ervaringen, ook door een (anonieme) melding, is een pijnlijke stap. Niet iedereen zal dat willen doen (als al bekend is dat men een melding kan doen bij een speciaal daartoe ingesteld meldpunt). Bij het vertellen van ervaringen uit het verleden treden er overigens ook vaak hiaten aan het licht. Slachtoffers weten bijvoorbeeld vaak niet meer precies wanneer een en ander zich afspeelde. We kunnen op grond van de meldingen daarom geen uitspraken doen over de omvang van seksueel misbruik in Neerbosch. Ook is niet te zeggen of Neerbosch afwijkt van andere instellingen in die tijd, omdat een onderzoek op grond van meldingen geen representatief onderzoek is.

Leeswijzer

We hebben in hoofdstuk 1 de achtergrond van het onderzoek omschreven. Vervolgens bespreken we de resultaten van het onderzoek en geven we antwoord op de onderzoeksvragen. In hoofdstuk 2 gaan we in op het seksueel misbruik in kinderdorp Neerbosch in de periode 1975-1985 en staan we stil bij de maatregelen die in de loop der tijd zijn genomen. Hiermee beantwoorden we de eerste onderzoeksvraag. In hoofdstuk 3 behandelen we de reacties op het seksueel misbruik, zowel in 1975-1985 als na een klacht in 1995. Vervolgens beschrijven we in hoofdstuk 4 welke maatregelen slachtoffers zouden wensen ten opzichte van de plegers, waarmee we de tweede en derde onderzoeksvraag beantwoorden. Tot slot gaan we in hoofdstuk 5 in op de vraag wat geleerd kan worden van het verleden voor de organisatiecultuur en het integriteitsbeleid in het heden, waarmee de vierde onderzoeksvraag wordt beantwoord.

Voor een meer uitgebreid verslag zie de onderzoeksrapportage 'Neerbosch, leren van het verleden,' door K.D. Lünemann, L.F. Drost & M. van der Klein.

2 *Wat is er voorgevallen? Seksueel misbruik in Neerbosch 1975-1985*

De eerste onderzoeksvraag is: Wat is er in het verleden (periode 1975-1985) voorgevallen wat betreft seksueel misbruik? Ook staan we stil bij de reacties op meldingen van seksueel misbruik in de periode 1975-1985 en rond 1995, toen er een melding over de directeur bij Neerbosch binnenkwam. We geven eerst een korte schets van kinderdorp Neerbosch in die tijd.

2.1 *Kinderdorp Neerbosch*

Kinderdorp Neerbosch ontwikkelde zich in de jaren zeventig van een dorp met grote leefgroepen in barakken met slaapzalen tot een dorp met kleine leefgroepen, gezinsgroepen en begeleid wonen trajecten.

Het was een tijd van vernieuwing, niet alleen in huisvesting, ook in omgangsvormen. De democratiseringsgolf van de jaren zestig bereikte ook Neerbosch. Het leidde tot een meer vertrouwelijke omgang tussen groepsleiding en pupillen. Normen en waarden over omgangsvormen verschoven. Dit bracht grote verschillen teweeg in conventies en mores, regels en handhaving tussen de verschillende leefgroepen. Werk en privé liepen door elkaar. Het was bijvoorbeeld heel normaal dat pupillen die niet naar huis konden tijdens weekenden en vakanties, ondergebracht werden bij (het gezin van) medewerkers. En niemand keek er gek van op dat jongeren bij een groepsleider of medewerker, en ook bij de directeur, op kamers gingen in het kader van begeleid wonen.

Er woonden midden jaren zeventig tot midden jaren tachtig ruim honderd pupillen op Neerbosch, doorgaans boven de 10 jaar. De groepsgrootte varieerde van 6 tot 12 jongeren. Er woonden meer jongens dan meisjes.

Hoewel de gesloten gemeenschap door de democratiseringsgolf werd opengebrouwen, bleef het in de kern een gesloten gemeenschap waar een cultuur heerste van zwijgen; kritische vragen over het gedrag van groepsleiding of directie waren (nog) nauwelijks mogelijk.

2.2 *Meldingen seksueel misbruik in Neerbosch*

Er hebben zich in 2013 34 slachtoffers gemeld van seksueel misbruik in kinderdorp Neerbosch. Het grootste deel van de meldingen, namelijk 22, betreft de periode voor 1975. Er zijn 10 meldingen over de periode 1975-1985 en 2 meldingen van de periode na 1985. Daarnaast hebben 9 oud-medewerkers een melding gedaan. Ook hebben 2 oud-cliënten die niet zelf slachtoffer waren een melding gedaan.

In de volgende tabel staan de meldingen, uitgesplitst naar periode en oud-cliënt/oud-medewerker en bij wie de melding is binnengekomen (Zorgbelang Gelderland, Lindenhout en Verwey-Jonker Instituut).

Tabel 1 Meldingen naar periode

Periode/Melder	Voor 1975	1975-1985	Na 1985	totaal
Oud-cliënt	22	10	2	34
- Zorgbelang Gelderland	19	6	-	25
- Lindenhout	3	4	-	7
- Verwey-Jonker Instituut	-	-	2	2
Oud-cliënt, niet slachtoffer		2		2
- Zorgbelang Gelderland		2		2
Oud-medewerker* - Zorgbelang Gelderland	2	7		9
- Lindenhout	2	6		8
- Verwey-Jonker Instituut		1		1
	24	19	2	45

* Een van hen betrof de echtgenoot van een groepsleidster in de periode na 1975.

De meldingen over de periode 1975-1985 gaan bijna alleen maar over seksueel misbruik, in tegenstelling tot de periode voor 1975. Voor 1975 staan vernederingen, fysiek geweld, en intimidatie meer op de voorgrond. Er was sprake van seksueel misbruik door mannelijke plegers van jongens en meisjes. Het seksueel misbruik vond meestal plaats in een een-op-een vertrouwensrelatie.

Er zijn 3 meldingen over de directeur. Daarnaast zijn er 6 meldingen over 9 medewerkers: zes groepsleiders, een leidinggevende, en 2 personen van het ondersteunend (medisch/onderwijs) personeel. Sommigen doen melding van seksueel misbruik door meerdere medewerkers. Er zijn 3 meldingen van seksueel misbruik die (ook) groepsgenoten betreffen (zie tabel 2).

Tabel 2 aantal plegers per melding

Plegers/meldingen	dir	Dir en pupil	1 med	2 med	3* med	pupillen
	2	1	3	2	1	1

* een van de medewerkers had de .leiding in seksueel misbruik met meerdere jongens tegelijk

We gaan in 2.3 eerst in op het seksueel misbruik door de directeur, en daarna op het overige misbruik.

2.3 *Seksueel misbruik door de directeur*

Bij de directeur die op het terrein woonde verbleven jongeren in het kader van begeleid wonen. Ook bij andere medewerkers woonden jongeren vanwege het begeleid wonen. Daarnaast kwamen jongens bij de directeur op bezoek of logeerden er af en toe jongens. Er werden spelletjes gespeeld, er werd tv gekeken, er waren knabbels en chips, en de jongeren konden drinken pakken. Ook nam de oud-directeur jongens mee op vakantie naar het buitenland. Het feit dat er jongeren bij hem logeerden en meegingen op vakantie, paste in het patroon dat kinderen bij het gezin van medewerkers werden ondergebracht tijdens weekenden en vakantie.

Het seksueel misbruik vond altijd plaats als de jongen alleen met de directeur was, maar er waren wel andere jongens in huis; zij zaten in een andere kamer en keken daar tv of deden spelletjes. Het seksueel grensoverschrijdend gedrag vond onder meer plaats in de badkamer. Dat kinderen bij de directeur in bad gingen, was algemeen bekend. De seksuele overschrijdingen vonden plaats in een sfeer van vertrouwen, gezelligheid en exclusiviteit. Hij creëerde een vertrouwelijke sfeer en geleidelijk veranderden niet-seksuele gedragingen in seksuele handelingen. Er wordt melding gemaakt van strelen met seksuele bedoelingen, zoenen, aanraken van geslachtsorganen en orale bevrediging. Er wordt geen melding gedaan van anale verkrachting. Het deed de jongens meestal fysiek geen pijn, en het werd soms ook als prettig ervaren. Dat maakt het allemaal verwarrend en schaamtevol voor de jongeren.

Contemporaine reacties van medewerkers en bestuur op het misbruik door de directeur

Van de 8 medewerkers die een melding hebben gedaan of die we hebben gesproken, was er één medewerker die in de jaren zeventig vertrok omdat hij het pedagogisch niet juist vond dat kinderen bij de directeur in huis woonden, en met hem op vakantie gingen. Hij had een vermoeden dat er vreemde dingen konden plaatsvinden, maar had geen concreet vermoeden van seksueel misbruik. Alle andere medewerkers hadden in die periode geen concrete vermoedens van seksueel misbruik door de directeur.

De directeur wordt door medewerkers getypeerd als een charmante, joviale man die gemakkelijk contact maakte, maar ook was hij dominant, badinerend en liet hij zich weinig zeggen. Als directeur was hij een (onaantastbare) autoriteit. Dit maakte het ook moeilijk om zijn uitleg over bijvoorbeeld het badgebeuren in twijfel te trekken.

Het vertrek van de directeur in 1986 was plotseling, maar er is geen direct verband gevonden met seksueel misbruik of onoorbaar gedrag. Het archief geeft geen aanwijzingen van enige vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag of onoorbaar gedrag van de directeur. De redenen die naar buiten werden gebracht waren dat hij een groeiend gevoel van onmacht had om zijn functie waar te maken en dat hij leed aan een te hoge bloeddruk.

Toen geen vermoeden van seksueel misbruik

Op grond van de gesprekken met oud-medewerkers en meldingen van oud-medewerkers, gesprekken met oud-bestuursleden en het archiefonderzoek concluderen we dat er in die tijd geen concrete vermoedens waren van seksueel grensoverschrijdend gedrag door de directeur met jongeren in Neerbosch.

Achteraf kunnen medewerkers het zich nu, na de informatie die naar buiten is gekomen door de slachtoffers en samen met hun eigen ervaringen in die tijd, wel voorstellen dat er seksueel grensoverschrijdend gedrag plaatsvond.

In oktober 2013 heeft de toenmalige directeur, mede na de media-aandacht en het onderzoek naar seksueel misbruik in Neerbosch, in een brief aan het bestuur zijn spijt betuigd over onoorbare en niet gepaste handelingen tijdens zijn directeurschap van kinderdorp Neerbosch.

Het gedrag van de directeur lijkt overeen te komen met wat uit onderzoek naar seksueel misbruik in jeugdinstituten is getypeerd als: het creëren van een geseksualiseerde cultuur door een charismatische leider waaraan het moeilijk is om je te onttrekken. Kinderen worden uitgenodigd en krijgen privileges, zij voelen zich uitverkoren, en zwijgen over wat er plaatsvindt.

2.4 Seksueel misbruik door medewerkers en groepsgenoten

Er zijn meldingen van seksueel misbruik over negen andere medewerkers: zes groepsleiders, een leidinggevende, twee medewerkers (medisch/onderwijs). In de meeste gevallen heerste er een vertrouwelijke sfeer, die werd gecombineerd met leuke uitstapjes of cadeautjes. De gedragingen van medewerkers varieerden: betasten, strelen, orale bevrediging, aftrekken, anale penetratie en geslachtsgemeenschap. De dwang bestond vooral uit machtsmisbruik, manipulatie, inpalmen, chantage en dreigen. Ook kwam dronken voeren voor, volgens een melder. Sommige slachtoffers waren extra kwetsbaar doordat ze de zorg hadden voor broertjes of zusjes in het kinderdorp; zij durfden niet van zich af te bijten uit angst van hun zusjes of broertjes te worden gescheiden.

Naast seksueel misbruik in een-op-een contacten, is er ook melding gedaan van seksueel misbruik in groepsverband waar een medewerker de leiding in had. In het huis van deze groepsleider, waar twee of meer jongens tegelijk logeerden in het weekend, moesten de jongens zich uitkleden, insmeren en aftrekken, ze moesten aaien, zoenen en er vond anale penetratie plaats volgens de melder.

Ook is er melding van gedwongen seks door een groepsgenoot. Uit het archief komt naar voren dat er over deze jongen een klacht bestond en dat meer kinderen bang waren voor hem. Het vermoeden bestaat dat deze jongen zelf misbruikt werd door de directeur.

Nauwelijks bewustzijn over seksueel misbruik door medewerkers, wel ontslagen

Bijna alle oud-medewerkers zeggen in die tijd geen vermoedens te hebben gehad van seksueel misbruik door medewerkers. Er zijn 2 mensen die in deze tijd zijn ontslagen, dan wel een ontslag aangezegd kregen wegens grensoverschrijdend gedrag en niet-toegestane seksueel getinte opmerkingen. Enkele medewerkers weten van een ontslag van een groepsleider en een medewerker van het ondersteunend personeel, maar niemand heeft vermoedens van ernstig seksueel misbruik. Achteraf kunnen de oud-medewerkers het zich wel voorstellen, als ze de verhalen horen van slachtoffers. Puzzelstukjes vallen in elkaar, bepaald vreemd gedrag van de plegers wordt nu begrepen. In die tijd was er geen bewustzijn over mogelijk seksueel misbruik door groepsleiders en andere medewerkers binnen Neerbosch.

Ook was er geen besef van seksueel misbruik tussen jongeren onderling. Dat er onderling gevreeën werd, was wel bekend. Op seksualiteit tussen jongeren was geen eenduidige visie.

2.5 Patronen van seksueel misbruik: geen netwerk

De vraag was: wat is er in het verleden (periode 1975-1985) voorgevallen aan seksueel misbruik? Op grond van tien meldingen van slachtoffers en meldingen van en gesprekken met oud-medewerkers en bestuursleden, kunnen we concluderen dat er in kinderdorp Neerbosch sprake was van seksueel mis-

bruik door mannelijke plegers van jongens en meisjes. Het seksueel misbruik vond meestal plaats in een een-op-een vertrouwensrelatie.

Het betreft bijna allemaal losse meldingen. Dat wil zeggen dat de genoemde medewerkers meestal door slechts één melder naar voren zijn gebracht. Twee broers hebben een melding over eenzelfde groepsleider. En er zijn drie slachtoffers die seksueel misbruik door de directeur melden. De slachtoffers woonden in verschillende leefgroepen.

De meldingen hebben betrekking op incidenten die los van elkaar lijken te staan. De conclusie is dat er, voor zover wij kunnen achterhalen, geen sprake was van een netwerk van medewerkers die in afstemming met elkaar seksuele contacten organiseerden. Ook komt niet uit het onderzoek naar voren dat er contacten waren tussen de directeur en de medewerkers in verband met het seksueel misbruik. Er was in die tijd weinig besef van risico's van seksueel grensoverschrijdend gedrag van groepsleiders en medewerkers naar pupillen toe.

3 *Reacties op seksueel misbruik 1975-1987*

3.1 *Zwijgende jongeren en indirecte signalen*

In de periode van het misbruik zwegen de jongeren meestal over het seksueel grensoverschrijdende gedrag door de directeur en andere medewerkers. De reden om niet naar groepsleiding te gaan was schaamte, het gevoel toch niet geloofd te worden of angst. Door de zorg voor broertjes of zusjes in het kinderdorp waren sommige slachtoffers extra kwetsbaar. Zij durfden niet van zich af te bijten uit angst gescheiden te worden van hun broertjes of zusjes. Soms werden indirecte signalen uitgezonden, zoals agressief gedrag, veel spijbelen of een zelfmoordpoging. Drie melders hebben er wel over gesproken met hun voogd (2) of groepsleider (1), maar zij werden niet geloofd.

3.2 *Ontslagen*

Uit de personeelsdossiers van de door melders genoemde plegers blijkt echter dat er andere slachtoffers moeten zijn geweest die wel geloofd werden, want in 1982 is een groepsleider ontslag aangezegd en vertrokken en is een medewerker ontslagen. De grond voor het (aanzeggen van) het ontslag was 'het ontbreken van professionele afstand', het maken van 'erotische opmerkingen' (groepsleider) en het opzeggen van het vertrouwen door pupillen en medewerkers in die persoon (medewerker). In 1987 is een groepsleider ontslagen met de expliciete vermelding 'wegens seksueel misbruik van een aan zijn zorg toevertrouwde minderjarige jongen'. De zaak kwam aan het rollen door een aangifte van seksueel misbruik bij de politie.

3.3 *Reacties in hun context*

Het onderzoek wijst uit dat er in de periode 1975-1985 grote verschillen waren tussen de leefgroepen wat betreft sfeer, regels en handhaving ervan. Het was in die periode normaal dat pupillen (tijdelijk) bij medewerkers woonden, of mee gingen op vakantie. Er was een omslag naar een meer gelijkwaardige omgang tussen groepsleiding en pupillen. Het opbouwen van een vertrouwensrelatie en vertrouwelijke omgang met elkaar was gewoon.

Er was nog geen beleid op het voeren van professionele afstand en gepaste nabijheid. Wel was de norm duidelijk dat seksuele contacten of te vergaande vermenging van privéproblemen met het werk niet acceptabel waren. Er was weinig bewustzijn op mogelijke seksuele contacten tussen medewerkers en pupillen. Een protocol over het omgaan met seksueel misbruik of ander seksueel grensoverschrijdend gedrag ontbrak. Dit kwam pas halverwege de jaren negentig tot stand. Het bestuur van de instelling moest ad hoc zoeken naar een adequate omgang met affaires rond medewerkers.

De ontslagen laten zien dat te vergaande vermenging van privéleven met werk en het te intensief betrekken van pupillen in het privéleven kon leiden tot dienstbeëindiging.

3.4 Reactie op seksueel misbruik na klacht 1995-1996

In de zomer van 1995 wordt het bestuur van Neerbosch door een ex-pupil op de hoogte gebracht van seksueel misbruik door de directeur in de jaren tachtig en van seksueel misbruik door een groepsgeenoot. De klacht wordt opgepakt door de voorzitter van het bestuur en een bestuurslid. De adjunct-directeur krijgt de opdracht onderzoek te doen. Ook gaat er een brief uit naar de oud-directeur waarin staat dat hij, naar aanleiding van mededelingen van ex-pupillen betreffende het gedrag van hem, is geschorst als lid van de ALV en niet welkom is op Neerbosch.

Uit het onderzoek door de adjunct-directeur komt naar voren dat geen van de drie bevraagde medewerkers weet had van seksueel misbruik door de toenmalige directeur. Er blijken meer kinderen bang te zijn geweest voor de jongen waarover een klacht is ingediend. De adjunct-directeur en psycholoog concluderen in hun rapportage dat 'er sprake is geweest van een onveilige situatie waarbinnen grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden'.

Het bestuur ziet uiteindelijk in 1996 af van het indienen van een strafklacht bij de politie. Hiervoor brengt het geïnterviewde oud-bestuurslid, in die tijd werkzaam als rechter, twee redenen naar voren. Er ontbrak afdoend bewijs, omdat een verklaring van een volwassene over zijn kindertijd niet voldoende is, en omdat er geen ander bewijs voorhanden was. Nog belangrijker was echter dat het slachtoffer zelf in die tijd geen aangifte wilde doen omdat zo'n strafprocedure een te zware belasting voor hem was. Zonder een aangifte van het slachtoffer zou er nog minder bewijs zijn. Ook ziet het bestuur af van het indienen van een strafklacht, omdat het slachtoffer dan als getuige gehoord zou moeten worden, wat een te grote belasting voor het slachtoffer zou zijn. Omdat geen strafvervolgning plaatsvindt, wordt de beslissing om de voormalige directeur te schorsen herroepen, hoewel de boodschap duidelijk blijft: u bent niet meer welkom. In antwoord op deze brief zegt de voormalige directeur schriftelijk zijn lidmaatschap van de ALV op en verklaart Kinderdorp Neerbosch niet meer te zullen betreden.

4 *Maatregelen naar slachtoffer en plegers in het heden*

4.1 *Wensen van slachtoffers en mogelijkheden van Lindenhout*

De tweede onderzoeksvraag was: Welke maatregelen zijn gewenst ten opzichte van de slachtoffers? Uit de meldingen over de periode 1975-1985 komt naar voren dat bijna alle slachtoffers gebruik willen maken van de coulanceregeling. Daarnaast wordt erkenning gewenst door Lindenhout van wat er is gebeurd in het verleden. Enkele slachtoffers willen weten welke maatregelen in het verleden zijn genomen ten aanzien van de pleger. Anderen willen dat de dader wordt opgespoord en vervolgd. De slachtoffers van seksueel misbruik voor 1975 willen vooral dat seksueel misbruik in de toekomst wordt voorkómen, en een kwart wil een beroep gaan doen op de coulanceregeling.

Een enkel slachtoffer wil dat niet alleen Lindenhout excuses aanbiedt, maar ook de Kinderbescherming; zij hebben gefaald in het houden van toezicht en voogden hadden beter begeleid moet worden.

Ook worden maatregelen genoemd die niet direct het individuele slachtoffer betreffen, maar gericht zijn op het verhinderen van seksueel misbruik of het eerder signaleren ervan in de instelling. Er wordt op gewezen dat Lindenhout ervaringsdeskundigen zou moeten betrekken bij het verder ontwikkelen van beleid rond de thematiek van seksueel misbruik, zoals de nadere invulling van het in 2013 opgestelde landelijke kwaliteitskader *Voorkomen seksueel misbruik in de jeugdzorg*. Ook zou gedacht kunnen worden aan het oprichten van een preventieteam: ervaringsdeskundigen die onaangekondigd de locaties van de instelling in mogen en met jongeren een vertrouwensband kunnen opbouwen.

Aan de door slachtoffers geuite wensen kan Lindenhout grotendeels voldoen. Lindenhout kan geen plegers opsporen en vervolgen, dat is de taak van politie en openbaar ministerie. Maar Lindenhout kan wel in gesprek gaan met individuele slachtoffers en hen informeren over wat er bekend is aan maatregelen die zijn genomen. Ook kan Lindenhout, indien gewenst, ondersteuning bieden in bemiddeling met de pleger. Naast erkenning en het maken van excuses in het openbaar, dient Lindenhout zich aan de coulanceregeling te houden. Inmiddels heeft Lindenhout zich achter de coulanceregeling geschaard en zal ze meewerken aan de uitvoering van de genomen beslissing over tegemoetkoming in de schade. Lindenhout is wat betreft het benutten van ervaringsdeskundigheid in het verder te ontwikkelen beleid *Voorkomen seksueel misbruik* in gesprek met een lotgenotengroep.

4.2 *Plegers ter verantwoording*

Kunnen plegers ter verantwoording worden geroepen en zo ja hoe? Dit was de derde vraag. Duidelijk is dat de plegers niet strafrechtelijk vervolgd kunnen worden wegens verjaring. Ook civielrechtelijk zijn er geen gronden om oud-werknemers ter verantwoording te roepen. Dit neemt niet weg dat Lindenhout wel contact kan zoeken met een pleger als een slachtoffer daartoe een verzoek doet. Maar dit contact kan alleen op vrijwillige gronden plaatsvinden. Gezien de complexiteit is samenwerking met een (in deze problematiek gespecialiseerd) mediationbureau gewenst. Slachtoffers die af en toe de pleger tegenkomen omdat hij bij hen in de buurt woont, kunnen baat hebben bij een vorm van bemiddeling. Doel van bemiddeling kan zijn erkenning van wat er is gebeurd en het aanbieden van excuses.

Het onderzoek naar seksueel misbruik in Neerbosch heeft tot gevolg gehad dat de voormalige directeur contact heeft gezocht met Lindenhout door een excuusbrief te sturen. Lindenhout heeft de brief doorgegeven aan slachtoffers als een vorm van bemiddeling. Er zijn geen andere plegers die contact hebben gezocht met Lindenhout.

5 *Lessen voor de organisatiecultuur*

De laatste vraag betreft de lessen die geleerd kunnen worden; wat kan Lindenhout leren van de gevallen van seksueel misbruik in Neerbosch voor de organisatiecultuur en het integriteitsbeleid in het heden?

De twee belangrijke lessen die geleerd kunnen worden zijn ten eerste dat een gesloten gemeenschap met een zwijgcultuur een voedingsbodem is voor seksueel grensoverschrijdend gedrag en ten tweede dat het, zonder een bewustzijn op signalen van seksueel grensoverschrijdend gedrag, bijzonder moeilijk is om seksueel misbruik te onderkennen.

5.1 *Openheid en communicatie*

Instellingen die een min of meer geïsoleerde leefwereld vormen, hebben meer kans op seksueel misbruik, zeker als er ook strikte eigen regels gelden en de instelling strak hiërarchisch is georganiseerd. Daarnaast is een geseksualiseerde cultuur een voedingsbodem voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. En daar waar een overgrote meerderheid bestaat uit mannen, groepsleiding, directie en ondersteuning, is er meer kans op seksueel misbruik dan in gemengde of vrouwenomgevingen.

Om seksueel misbruik tegen te gaan is het belangrijk dat er een open cultuur is op drie niveaus: binnen de instelling tussen medewerkers, naar de kinderen toe en naar externen.

Voor het eerste niveau geldt dat er contact moet zijn tussen boven (de directie) en beneden (medewerkers). Het is belangrijk dat mensen elkaar aanspreken op (vermeend) ongepast seksueel gedrag. Vanuit governanceperspectief vraagt een open cultuur om sturing op vakbekwaamheid en dialoog, het versterken van competenties en zelfreflectie. Het tweede niveau bestaat uit openheid en respect voor kinderen. Dit houdt in het stimuleren van de weerbaarheid van kinderen en serieus ingaan op klachten. Ook een open communicatie over een respectvolle en gezonde seksuele levenshouding, en respectvol gedrag naar elkaar toe, is onderdeel van een open cultuur. Het gaat om oprechte interesse in kinderen en het zoeken naar redenen achter hun gedrag. Tot slot, het derde niveau, is openheid ten aanzien van externen noodzakelijk; op die manier is er informeel en formeel toezicht en worden voorwaarden gecreëerd dat misstanden aan het licht kunnen komen.

Een open responsief klimaat binnen een lerende organisatie legt een voedingsbodem voor het bespreekbaar maken van signalen en onderbuikgevoelens. Het bespreekbaar maken van seksualiteit en seksuele weerbaarheid, en het bevragen van jongeren over hun gevoelens van veiligheid zijn daarin belangrijk.

5.2 *Bewustzijn van signalen*

Het onderzoek naar seksueel misbruik in Neerbosch leert ons dat het herkennen van seksueel grensoverschrijdend gedrag van medewerkers naar pupillen lastig is. Dit geldt overigens niet alleen voor het verleden, maar ook voor het heden. Voor medewerkers is het moeilijk om signalen bij collega's van seksueel grensoverschrijdend gedrag te onderkennen. Vertrouwen in elkaar is een noodzakelijke voorwaarde om goed met elkaar te kunnen werken, terwijl het herkennen van signalen een gezond wantrouwen vereist. Het uitspreken van een vermoeden van seksueel misbruik is een teken van wantrouwen en wordt ervaren als een beschuldiging. Dit maakt het serieus nemen van onderbuikgevoelens zo precair. Een specifiek beleid hierop is daarom noodzakelijk.

Een goed integriteitsbeleid betreft onder meer een duidelijke normstelling en instrumenten om risico's te verkleinen. Het huidige beleid van Lindenhout kent een protocol Grensoverschrijdend gedrag van medewerker naar cliënt waarin de normen zijn vastgelegd.

Naast een protocol gaat het om het levend houden van de normen. Medewerkers moeten geschoold worden in het opvangen van mogelijke signalen. Het gaat dan om het klimaat op de groep, om de interactie tussen groepsleiding en pupil, en om signalen van het kind en zijn of haar sociale omgeving. Een geseksualiseerd klimaat in een leefgroep kan een teken zijn dat seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomt. Een te vertrouwelijke relatie of te veel bemoeienis van de medewerker met een jongere, waarbij de medewerker niet aanspreekbaar is op zijn of haar gedrag, kan duiden op seksueel grensoverschrijdend gedrag. Achter onaangepast of geseksualiseerd gedrag van een pupil kan slachtofferchap van seksueel misbruik schuil gaan. Het herkennen en juist interpreteren van signalen van mogelijk seksueel misbruik is een ingewikkeld proces, gezien de ambiguïteit van signalen. Goede signalering vergt dan ook scholing, aandacht en inspanning.

Samenvattend komen als twee belangrijkste leerpunten uit het onderzoek naar seksueel misbruik in Neerbosch naar voren:

1. Het scheppen van voorwaarden voor een open, responsieve cultuur die het belang van het kind voorop stelt en die bewustzijn bevordert op signalen van seksueel misbruik.
2. Het vaststellen en ten uitvoer brengen van normen in een goed integriteitsbeleid, dat door training, scholing en een open, alerte cultuur welbewust wordt toegepast op alle niveaus: binnen de organisatie, relationeel en op individueel niveau.

Dit sluit aan bij de bevindingen van de commissie Samson.

Colofon

Opdrachtgever	Lindhout
Auteurs	Mr. dr. K.D. Lünemann Mr. drs. L.F.Drost Dr. M. van der Klein
Omslag Uitgave	Ontwerppartners, Breda Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

Deze publicatie is een bijlage van 'Neerbosch, leren van het verleden', welke gepubliceerd is onder ISBN 978-90-5830-609-8

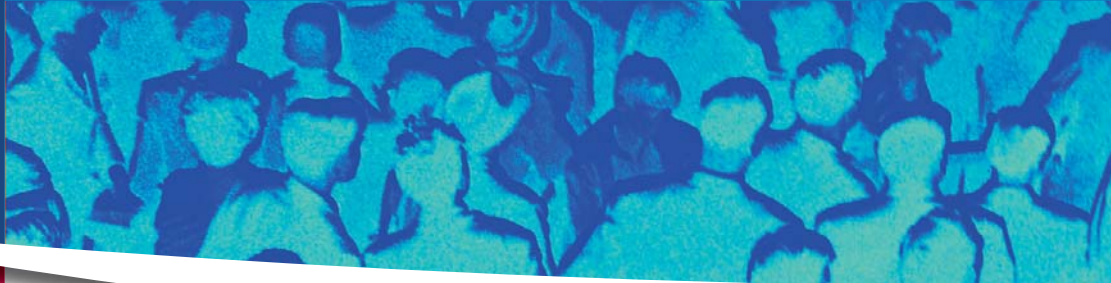
© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2013.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

Het Verwey-Jonker Instituut deed op verzoek van Lindenhout onderzoek naar mogelijke misstanden en misbruik bij voormalig kinderdorp Neerbosch in de periode 1975-1985. Dit gebeurde na meldingen die binnenkwamen na het uitkomen van het rapport van de commissie Samson. De belangrijkste onderzoeksvragen waren: het zichtbaar maken van patronen van seksueel misbruik in die periode en de lessen die het huidige Lindenhout kan leren van de gebeurtenissen. Het rapport gaat in op meldingen van slachtoffers en oud-medewerkers en bevat aanbevelingen tot het nemen van maatregelen om seksueel misbruik van jongeren te voorkomen.

Deze publicatie bevat de conclusie en aanbevelingen van het onderzoek.

